

GAGAUZ BİLMECELERİ

Doç. Dr. Harun GÜNGÖR

Gagauzlar Peçenek, Uz ve Kumanlar'la XIII. yüzyılda Sarı Saltık önderliğinde Rumeli'ye geçip Dobruca'ya yerleşen Anadolu Selçukluların torunlarıdır.

Gagauzların büyük çoğunluğu Moldavya S.S. Cumhuriyetinde yaşamaktadır. Bunlardan küçük bir kısım ise, Sovyetler Birliğindeki diğer cumhuriyetlerde bulunmaktadır. 1989 nüfus sayımına göre, Sovyetler Birliğinde yaşayan Gagauzların sayısı 197.164 tür.¹ Ayrıca Gagauzlar Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'da da bulunmaktadır.

Günümüzde latin alfabesine geçmek isteyen Gagauzlar «Ana Sözü» adlı bir gazete çıkarmakta, ana dillerinde çeşitli kitaplar yayınlamaktadırlar.

Gagauzların dil, kültür ve tarihleri, özellikle menşe'leri bir çok araştırmacının dikkatini çekmiş, bu sebeble de Gagauzlarla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ben burada diğer araştırmaları bir yana bırakarak bilhassa Gagauz folkloru ile ilgili kitaplardan bir kısmını zikretmek istiyorum. Bunlar :

a) V.A. Moşkof, *Nareçiya Bessarabskix Gagauzov / Radlof*, «Proben» Bd. 10, St. Petersburg 1904.

b) ———, *Gagauzi Benderskogo Uezda*, Etnograçeskoe obozrenie, No. 1, c. 1, 1900. (Halen *Ana Sözü* gazetesinde tefrika edilmektedir)

c) Atanas İ. Manof, *Potekloto na gagauzite, technite obiçai i nravi*, Varna 1938. (Bu kitap Türker Acaroğlu tarafından «Gagauzlar, (Hiristiyan Türkler)» adı ile çevrilererek 1940 yılında yayınlanmıştır)

d) Włodzimierz Zajaczkowski, *Jezyk I Folklor Gagauzow z Bulgarni*, Krakow 1966.

e) M.V. Maruneviç, *Materyalnaya Kultura Gagauzov*, XIX. Naçalo XX. V,

Kişinev 1988.

f) Stefan S. Kuruoğlu, *Semeynaya Obryadnost Gaganzov*, B. XIX. Naçale XX. B. Kişinev 1980.

g) Diyonis Tanasoğlu, *Bucaktan Sesler*, Kişinev 1959.

h) Nikolay Baboğlu, *Gagauz Folkloru*, Kişinev 1969.

Burada, Nikolay Baboğlu'nun «Gagauz Folkloru» adlı kitabında (s. 113-117) derlediği bilmeçeleri dil özelliklerini de gözönüne alarak sunuyorum.

1 — İbikli kuş

Köpülü taş

(Sabun)

2 — Zor zor zormantı,

Zor duvara tırmandı,

Açan kızım evlendi,

O da duvardan indi

(Kilim)

3 — Kat - kat döşek,

Onu bilmeen eşek.

(Kırma)

5 — Daadan gelir, taştan gelir,

Yamalı dizli enişten gelir.

(Tüfek)

6 — Yerler yapar yapısını,

Demir açar kapusunu.

(Karpuz)

7 — Anası yassı, babası kambur,

Kırmızı gözel, oolu ahenkte gezer.

(Yer, çotuk, şarap)

8 — Bir rublelik nışadır

İçersini şıladır.

(Elektrik lambası)

9 — İki öküz sarı

Aydaycısı karı.

(Gözleme)

10 — Alaca mezar

Dünneyi gezer.

(Para)

- 11 — Yaalı kaşık
Duvarda yapışık.
(Kulak)
- 12 — Bir izmetçi :
Hem izmet edir
Hem kendi kendini iyir
(Mum)
- 13 — Dül-dül derede,
Dül-dül tepede,
Sülüksüz bir kemiksiz.
(Kelebek)
- 14 — Saksaam şakır şakırdar,
Yedi bin aaç kıpırdar.
(Düzen)
- 15 — Pır-pır döner,
Ak-ak akar.
(Decrmen)
- 16 — Pır-pır pırlıtı,
Tır-tır tırlıtı.
(İğ)
- 17 — Acız toprak,
Kırk marat yaprak.
Ya onu bilmeli,
Ya sabaada ölmeli.
(Kiat)
- 18 — Ev üstünde deri
Ayakları geri.
(Makaz)
- 19 — Arşın ayaklı
Tavşan bıyıklı.
(Ekiner)
- 20 — Gemi suda üzmeer,
Nendan geçer, düzelder.
(Ütü)
- 21 — Horu-horu kuduru
Sepeti da dolduru.
(Çıkrıklar)
- 22 — Dokuz popaz lokması
Geriden da sokması.
(Lokma biber)
- 23 — Baalersin gezer,
Çözersin durer.
(Çarık)
- 24 — Var üç öküzüm
Bir bir doymaz,
Biri gider-gelmez,
Biri yatır-kalkmaz.
(Fırın-tütün)
- 25 — Gece-gündüz örüyür,
Ne içer, ne yer.
(Saat)
- 26 — Altı arkadaş yatır,
İkisi da ayakça durur.
(Merdiven)
- 27 — Uzun, yeşil, datlı, şaplı.
(Hıyar)
- 28 — Daldırdım, kaldırdım,
Çatlattım, patlattım,
Tokada atlattım.
(Pala)
- 29 — Yedi delikli susak
Onu bilmeen ahmak.
(Kafa)
- 30 — Lupur-tupor kalgıttı.
(Kesme çorba)
- 31 — Karşı odun yarer,
Ortada kuran kurer,
Hem da kulaanı burer.
(Kemençe)
- 32 — Bil ne?
Aazına çiyнем ister
Sirtına diyren ister.
(Dembel)
- 33 — Ak-pak yırbırtamıysın?
Çiyde çukurdamıysın?
Kız-gelin gitti çiydeme
Sen taabırdamıysın?
(Kaar)
- 34 — Fil-ensesinde dil.
İn sen onu bil,
Ya sabbadan öl.
(Çeki)
- 35 — Gidersin, gidersin,
İzlerin diil belli;
Kesersin, kesersin,
Kan çikmeer.
(Su, ekmek)
- 36 — Aara onu, o saklıda
Seslen isle, o aklında.
(Çekirge)
- 37 — Ön duvarda bir kabak,
İçi dolu dangalak,
Dili baarı tık-tak
(Saat)
- 38 — Ata-tay, mata-tay.
İnce belli kara tay.
(Karımca)
- 39 — Uzun miti uz yatır
Kardaşları düz yatır.
(Kırışlan-dizmeler)
- 40 — Vivicık, vivicık,
Her birin başında birer

- Çivcik.
(Üzüm)
- 41 — Var bir öküzüm, kulaklarımı
Hem boynozlarımı kesmeden
İçeri girmez.
(Ekmek, Dilim, Buka hem aazım)
- 42 — Nedir o?
Onu sen da yapersın,
Ben da yapırım,
Taşlar da, kuşlar da.
(Dönmek)
- 44 — Bilmeyece, bilmeyece
Biri-birine iliştiirmece.
(Cincir)
- 45 — Daadan gelir dasaycaa,
Hey mini gidi uurucaa,
Fış, fıs eder kuyrucaa.
(Tavşan)
- 46 — Saa yanımda zümbül
Ban süüleyim da sen bil.
(Cep)
- 47 — Kaaz yumırtlaan,
Aulu atlaan.
(Kabak)
- 48 — Suda buulmaz,
Ateşte yanmaz.
(Buz)
- 49 — Gider, gider-izi yok,
Para kadar gözü yok.
(Kayık)
- 50 — Daadan gelir, fıızlan
Yedi bin yıldızlan.
(Tüfek patlaması)
- 51 — Avşamnein ençesi,
Çingene kemeñçesi.
(Sivrisinek)
- 52 — Gördüm aba,
Geçtim kaba.
Gördüm deri,
Döndüm geri.
(Ayaz)
- 53 — Etsiz kemiksiz
Gungur kuşçaazi.
(Karımca)

1. «Ana Sözü» 24 Mart 1990.